

[https://doi.org/10.56122/..v1i1%20\(21\).76](https://doi.org/10.56122/..v1i1%20(21).76)

СПОРТ ЖАРАЯНЫНДА ИНСАНДЫ РУХАНИЙ АДЕП-АХЛАККА ТАРБИЯЛОО

Сариева Матлюба Акимовна - улук окутуучусу
Ош мамлекеттик университети
Дене тарбия факультети
Моб. 0557973200

ВОСПИТАНИЕ ЛИЧНОСТИ В ДУХОВНОЙ МОРАЛИ В СПОРТИВНОМ ПРОЦЕССЕ

Сариева Матлюба Акимовна, старший преподаватель
Ошский государственный университет
Факультет физического воспитания
Моб. 0557973200

PERSONAL EDUCATION IN SPIRITUAL MORALITY IN THE SPORTS PROCESS

Matlyuba Akimovna Sarieva, Senior lecturer
Osh State University
Faculty of Physical Education
Mob. 0557973200

Аннотация.

Ар бир элдин басып өткөн тарыхый жолун, социалдык, экономикалык жана маданий жактан калыптанышына байланыштуу өзгөчө таалим- тарбияга болгон көз караштары, мекенге болгон сүйүүсү, патриоттуулугу, келечек жаштарды тарбиялоо боюнча мүдөөлөрү, салт – санаалары болору шексиз . Ушул жагдайдан алып караганда дени сак улутту түптөөдө дене тарбия менен спорт тармагын мамлекеттик колдоого алуу абдан маанилүү экендигин учурдун талабы көрсөтүп турат. Анткени, жан дүйнөсү нарк-насилге толгон, адеп-ахлактуу, билимдүү, күч-кубаттуу, сергек жашоону туу туткан жаш муунду тарбиялоо менен калыптандырып алсак, сөзсүз бакубат өлкө курууга жетишерибизде шек жок. Мында, дене тарбия жана спорт кызматкерлеринин жаш спорттун күйөрмандарын руханий адеп- ахлакка тарбиялоодо орду толгус мээнети бар экендигин белгилеп, коомдун өзгөрүү доорунда айрыкча спорт жаатында болуп көрбөгөндөй ийгиликтер, жетишкендиктердин жаратмандары болгон уул- кыздарыбыз элибиздин намысына бекем туруп, эл аралык спорттук аренада ийгиликтерди жаратуусуна зарыл шарттары түзүү учурдун көйгөйлөрү экендигинде. Андыктан, спорттун өзгөчөлүк тараптарын белгилей кетүү менен адамды ар тараптан тарбиялоодо анын өсүп- өнүгүүсүндө , ден соолукту чыңдоону камсыз кылып, өзүнүн массалуулугу менен мүнөздөлүп, спорттук мелдештерге жана машыгууларга катышуу ден соолукту чыңдоо, бош убакытты максаттуу пайдалануунун эң мыкты шарттарынын бирин көрсөтүп тургандыгы менен маанилүү маселелердин катарын толуктап турат. Ошондуктан дене тарбия жана спорт коомдун жашоосунда зор мааниге ээ экендигинин далили катары кыргыздын спортчулары ири эл аралык мелдештерде, дүйнөлүк чемпионаттарда жеңишке жетишип, кыргыз коомунун сыймыгы болуп, жаштарды патриоттуулукка, адеп- ахлакка тарбиялоодо өрнөк көрсөтүп, элибизди сыймыкка бөлөө учурдун талабы экендиги макаланын мазмунун түздү.

Ачкыч сөздөр: коом, спорттук арена, ден соолук, мелдеш, ийгилик, бедел, эрк, патриоттуулук.

Аннотация.

Несомненно, у каждого народа будут свои взгляды на историческое прошлое, социальное, экономическое и культурное становление, особые взгляды на воспитание, любовь к Родине, патриотизм, стремление к воспитанию будущей молодежи, традиции. С этой точки зрения, требование времени показывает, что очень важно оказывать государственную поддержку отрасли физической культуры и спорта в формировании здоровой нации. Потому что, если мы будем формировать молодое поколение, чья душа полна ценностей, воспитывая нравственное, образованное, сильное, здоровое, здоровое, мы обязательно сможем построить процветающую страну. При этом отмечая, что работники физической культуры и спорта прилагают неоценимые усилия для воспитания юных любителей спорта в духе нравственности, отмечая, что в эпоху перемен в обществе, особенно в области спорта, создание необходимых условий для того, чтобы наши сыновья и дочери, являющиеся творцами достижений, стойко отстаивали честь нашего народа и добивались успехов на международной спортивной арене, является проблемой современности.

Поэтому, выделяя специфические стороны спорта, необходимо отметить, что в всестороннем воспитании человека, его росте и развитии, обеспечении укрепления здоровья, характеризующегося своей массовостью, участие в спортивных соревнованиях и тренировках дополняет ряд важных вопросов, указывая на одно из лучших условий для укрепления здоровья, целенаправленного использования свободного времени. Поэтому, как доказательство того, что физическая культура и спорт имеют большое значение в жизни общества, кыргызские спортсмены, побеждая на крупных международных соревнованиях, чемпионатах мира, являясь гордостью кыргызского общества, показывая пример в воспитании молодежи в духе патриотизма и нравственности, являются предметом гордости нашего народа.

Ключевые слова: Общество, спортивная арена, здоровье, соревнования, успех, репутация, воля, патриотизм.

Abstract.

Undoubtedly, each nation will have its own views on the historical past, social, economic and cultural formation, special views on education, love for the Motherland, patriotism, the desire to educate future youth, traditions. From this point of view, the demand of time shows that it is very important to provide state support to the field of physical culture and sports in the formation of a healthy nation. Because if we form a young generation whose soul is full of values, bringing up moral, educated, strong, healthy, healthy, we will definitely be able to build a prosperous country. At the same time, noting that workers of physical culture and sports make invaluable efforts to educate young sports fans in the spirit of morality, noting that in an era of changes in society, especially in the field of sports, the creation of the necessary conditions for our sons and daughters, who are the creators of achievements, to steadfastly defend the honor of our people and achieve success in the international sports arena, it is a problem of our time. Therefore, highlighting the specific aspects of sports, it should be noted that in the comprehensive education of a person, his growth and development, ensuring the strengthening of health, characterized by its mass character, participation in sports competitions and trainings complements a number of important issues, pointing to one of the best conditions for health promotion, purposeful use of free time. .

Therefore, as proof that physical culture and sports are of great importance in the life of society, Kyrgyz athletes, winning major international competitions, world championships, being the pride of Kyrgyz society, showing an example in educating young people in the spirit of patriotism and morality, are the pride of our people.

Keywords: Society, sports arena, health, competitions, success, reputation, will, patriotism.

Киришүү.

Ар бир элдин басып өткөн тарыхый жолун, социалдык, экономикалык жана маданий жактан калыптанышына байланыштуу өзгөчө адеп – ахлакка, таалим - тарбияга болгон көз караштары, мекенге болгон сүйүүсү, патриоттуулугу, келечек жаштарды тарбиялоо боюнча мүдөөлөрү, салт – санаалары болоору шексиз (1). Ушул жагдайдан алып караганда дени сак улутту түптөөдө жана спорт жараянында дене тарбия менен спорт тармагын мамлекеттик колдоого алуу абдан маанилүү экендигин учурдун талабы көрсөтүп турат. Анткени, жан дүйнөсү нарк-насилге толгон, адеп-ахлактуу, билимдүү, күч-кубаттуу, сергек жашоону туу туткан жаш муунду калыптандырып тарбиялоо менен, сөзсүз бакубат өлкө курууга жетишерибизде шек жок. . Мында, инсанды руханий жактан адеп – ахлакка табиялоодо, дүйнөгө болгон коз карашын калыптандырууда, эрктүү, сабырдуу спорт оюнчусун даярдап чыгарууда дене тарбия жана спорт кызматкерлеринин орду толгус мээнети бар. Андыктан, коомдун өзгөрүү доорунда айрыкча спорт жаатында болуп көрбөгөндөй ийгиликтер, жетишкендиктердин жаратмандары болгон уул- кыздарыбыз элибиздин намысына бекем туруп, эл аралык спорттук аренада ийгиликтерди жаратуусуна зарыл шарттары түзүлүүдө. Өзгөчө дүйнөсү жөнүндө сөз баштоодон мурда спорт деген түшүнүккө сүнгүп кирип анын маанисин кандай чечмелелөөгө болоруна сарасеп салып көрүүгө болот. **Спорт** (англисче sport, алгачкы эски французча desport сөзүнүн кыскартылышы — «оюн», «көңүл ачуу») — адамдардын (спортчулардын) физикалык жана интеллектуалдык жөндөмдүүлүктөрүн салыштыруудан турган, белгилүү эрежелерге ылайык уюштурулган иш-аракеттердин жыйындысы болуп саналат. Ал ар кандай дене тарбиялык көнүгүүлөр боюнча окуу-машыгууну жана мелдештерди уюштуруу жана өткөрүү системасы болгондуктан, адамдын ден соолугун калыптандырып чыңдоодо, мелдеште жогорку көрсөткүчкө жана жеңишке жетүү максатын көздөө дене тарбиянын негизги бөлүгүн ээлеп коомдо өз ордун жоготпой келүүдө. Спорттун тарых барагына көз жүгүртүп сарасеп салсак, эң алгач 1975- жылы СССРде жалпысынан 4704 спорт мектептери курулуп, (4) жогорку чеберчиликтеги спортсмендерди даярдоочу адистештирилген окуу – тарбия мекемелери пайда боло баштаган да, жыйынтыгында 3 негизги типке бөлүнүп келишкендигин спорт тарыхынан баамдоого болот. Ал эми кыргызстанда 1979 –жылы алгач 82 спорттук мектеп түзүлүп, алардын ичинен 13 спорттун чеберчилиги түзгөн. Ал мектептерден СССРдин, Европанын, дүйнөнүн чемпиондору өсүп чыккандыгын тарых барактарынан билүүгө болот. мезгил мерчеми улам убакыт өткөн сайын өзгөрүп эгемен мамлекет болгондон бери спорттун ар кандай түрлөрү, оюндары, коомдору, комитеттери пайда болгондуктан, атайын дене тарбиялык көнүгүүлөр боюнча окуу-машыгууну жана мелдештерди уюштуруу, өткөрүү системалары түзүлүп, аны менен тыгыз байланышта болуп, жаш спортчуларды дүйнөлүк аренага чейин чыгаруу максатын көздөп келишүүдө. Себеби, спорт мелдешүү, жеңүү, эң жогорку спорттук жетишкендиктер — рекорддорго жетишүү максатын көздөгөндүктөн, учурдун талабына ылайык келген мындай жакшы жышааналардын болушу мамлекет үчүн зор мүмкүнчүлүктөрдү жаратты.

Колдонулган методдор жана ыкмалар: Спорттун ар бир түрү , маселен жеңил атлетика болобу, күрөштүн ар кандай түрлөрүн үйрөтүү аркылуу инсанды адеп- ахлакка , патриоттуулукка үндөө.

Талкуу жана натыйжа. Андыктан, спорттун өзгөчөлүк тараптарын белгилей кетсек, адамды ар тараптан өнүгүүсүн, ден соолукту чыңдоону камсыз кылып, өзүнүн массалуулугу менен мүнөздөлүп, спорттук мелдештерге жана машыгууларга катышуу ден соолукту

чыңдоо, бош убакытты максаттуу пайдалануунун эң мыкты шарттарынын бирин корсөтүп турат. Спорт чечкиндүүлүк, туруктуулук, тартиптүүлүк, коллективди сүйүү, жеңишке умтула билүү жана башкалар баалуу сапаттарды өнүктүрөт. Ошондуктан дене тарбия жана спорт коомдун жашоосунда зор мааниге ээ экендигин далили катары кыргыздын спортчулары ири эл аралык мелдештерде, дүйнөлүк чемпионаттарда жеңишке жетишип, кыргыз коомунун сыймыгы болуп, жаштарды патриоттуулукка тарбиялоодо өрнөк көрсөтүп, элибизди сыймыкка бөлөп келгендиги маалым. Буга мисал катары Кыргызстандык спортчулар көптөгөн мелдештерде, анын ичинде Олимпиада оюндарында, Азия оюндарында, Паралимпиада оюндарында өлкөбүздү татыктуу көрсөтүп келүүдө. Айрыкча Токиодо өтө турган XXXII Жайкы олимпиада оюндарына биздин 5 спортчубуз лицензия алып кыргызстандын желегин көптөгөн мамлекетерге таанытканыдыгы менен белгилүү. Алар Олимпиада оюндарында жеңишке ээ болуп, пьедесталга көтөрүлө алат деп терең ишенимди актап келерине кыргыз коомчулугу көптөн күткөн үмүтү болорунда шек жок. Мындан сырткары Түркияда боло турган IV Дүйнөлүк көчмөндөр оюндарында Кыргызстандын спортчулары өлкөбүздүн туусун бийик көтөрөт деп зор ишеним артып келүүдө айрыкча дүйнөлүк көчмөндөр оюндары ар дайым өлкөбүздүн атын чыгарып, эл сыймыгына татып келүүдө. Атап айтсак, 2021- жылы спорт жана дене тарбия тармагында кесипкөйлүк ишмердүүлүгүндө зор ийгиликтерге жетишкен жана спорттун өнүгүшү менен жайылышына өзгөчө салым кошкон спортчуларга “SPORTS AWARDS - 21” сыйлыгына ээ болушкан. Албетте, мындай чоң ийгиликтердин артында дене тарбия жана спорт кызматкерлери өлкөбүздүн өнүгүүсү үчүн чоң салымы эбегейсиз зор экендигин дүйнөдөгү жана өлкөдөгү эпидемиологиялык кырдаалга карабастан, алар сергек жашоо образын пропагандалоо боюнча иштерди жигердүү жүргүзүп, дене тарбия жана спорт менен машыгуу үчүн альтернативдүү мүмкүнчүлүктөрдү түзүп жатышкан аракеттеринен байкоого болот. Анткени спорт машыгууда ары татаал, түйшүктүү эмгектин үзүрү албетте ар бир спортчунун машыгуу жөндөмүнөн, аракетинен, мээнеткечтигинен, адеп- ахлагынан, сабырдуулугунан көз каранды экендигин эстен таюуга болбойт тургандыгын байкоого болот. Анткени, спорт менен машыгуу нерв-психикалык, оор күч келүү менен байланыштуу болгондуктан ага ден соолугу чың, медициналык кароодон өткөн адамдар катыша алары белгилүү (5). Махмуд кашкари Чыгыштан туруп: “Адамга эн оболу саламатчылык, анан тынччылык керек” деген насыякатын айтса, батыштан Генрих Гейне: “Мен бир гана жападан жалгыз сулуулукту билем. Ал – ден соолук” деп дүйнөгө жарыялап турган сыңары адамдын ден соолугу чың, бакубат болуп турса гана жашоодо ийгиликтерди жарата алат (3). Анткени, такай машыккан адамдардын келбети сымбаттуу болуп, органдар менен системаларынын түзүлүшү, функциясы жакшырып, жашоо образында мотивациялык өзгөрүүлөр пайда болуп, алардын машыгууларынын натыйжасында сөөктөр бышык болуп, булчуңдар чоңоёт, кыймыл-аракет жакшырат, сергек болот, түрдүү ооруларга туруктуулугу жогорулайт. Машыгуунун жыйынытыгы дайыма спорт менен машыгып ага жумшалуучу күч машыгуучулардын күчүнө, жашына жана жынысына ылайык келүүгө тийиш экендигин далилдеп туруу керектигин айгинелеп турат. Узак убакыт, үзгүлтүксүз спорт менен машыгуу ден соолукка жакшы таасир берип, мезгилсиз картаюунун алдын алары чындык. Бирок, жаш өткөн сайын оор күч менен байланыштуу машыгууларды азайтуу талапка ылайык. Күрөш, футбол, оордуктарды көтөрүү сыяктуу спорттун түрлөрү менен машыгуу пайдасыз. Ал эми сууда сүзүү, жай чуркоо, лыжа тебүү, бадминтон, теннис, волейбол ойноо орто жаштагы жана улгайып калган кишилер үчүн жеңил болот.

Корутунду. Жыйынтыктап айтканда, Эл аралык жана дүйнөлүк мелдештерде байрагыбызды бийик желбиреткен спортчуларыбыздын аркасы менен акыркы жылдары республикабыздын булуң-бурчунда активдүү жашоо образын тандаган, спорт менен машыккандардын саны өскөндүгүн жана булардын баары спорт тармагында иштеген, өз ишин так билген жана чын жүрөктөн сүйгөн кызматкерлердин талбаган эмгегинин салымы эбегейсиз зор экендигин баса белгилеп кетүү менен, спорт жаатындагы илимпоздордун айтымында спорт жөнүндө ар кадай ой- пикирлерин айтып келишкендигин Америкалык илимпоз Ульрих Поплоу физикалык көнүгүүнү адамды жаратылыш жана анын кудайлары менен байланыштырган кеңири руханий сезимге ээ иш - аракет деп мүнөздөөгө болорун жогорудагы белгилеп өткөн тарых барактарынан, спорт чеберлеринин ийгиликтеринен жана алдыда боло турган дүйнөлүк аренадагы мелдештерге катышууга аракет кылып даткан эр жүрөк спорт чеберлеринин иш – аракеттеринен байкоого болот. Андыктан спорт жолундагы жетишкендиктер мамлекеттин бакубаттуулугунун, биримдигинин жана өнүгүүсүнүн көрсөткүчү деп билебиз. Мындай үмүтү чоң учурдагы татаал жагдайга жана жетишсиз инфратүзүмгө карабастан, дене тарбиянын жана спорттун мамлекетти өнүктүрүүдөгү маанилүүлүгүн жакшы түшүнүү менен кабыл алып, президентибиздин Жарлыгы инсандын руханий, адеп-ахлактык өнүгүүсү жана дене тарбиясы жөнүндө болгондуктан, сергек жашоо мүнөзүн жана дене тарбияны пропагандалоо иштерин жүргүзүп жаткан коомдук институттарга мамлекеттик колдоо көрсөтүлүп келгендигин баса белгилөө аркылуу спорттук инфратүзүмдү өнүктүрүү, дене тарбия жана спорт кызматкерлеринин эмгек шарттарын жакшыртуу, массалык жана кесиптик спортту өнүктүрүү мамлекеттик саясаттын маанилүү багыттарынын бири болуп калгандыгы белгилүү. Өлкөбүздө дене тарбия жана спорт - мамлекеттин социалдык-экономикалык өнүгүүсүнүн башкы багыттарынын бири болуп келген жана болуп кала берет. Албетте, спорттун өнүгүшүнө жана эл аралык аренада жогорку жетишкендиктерге жетишүү үчүн коомдун күзгүсү болгон ар тараптуу спортчулардын талыкпас мээнети, түйшүктүү иш-аракети, кайраттуу мүнөзү, тайманбас эр жүрөктүгү жана мекенге болгон патриоттуулугу, эң жогорку руханий адеп-ахлагы менен спорт ааламын багындырууга жол ачып, анын артында зор эбегейсиз руханий жана физикалык күч турары шексиз.

Адабияттар:

1. Асипова Н. Билим философиясы жана тарыхы. Б.: 2010. 191- бет.
2. Байгазиев С. Канткенде адам уулу адам болот? 4-том. Б.: 2020 139-бет.
3. Д. Уернер Үй- бүлөнүн ден соолугу Б.: 2004. 108-бет.
4. КСЭ. Ф. : 1980. 414-бет.